

масонства в США та програму їх дій, спрямованих на поневолення світу. М.І. Сенченко змальовує світову історію в дусі боротьби добра і зла, протиборства вільних людей з сіоністсько-масонською загрозою, якою керує сам Сатана. Автор змальовує новий світовий порядок, якого він з нетерпінням чекає – “новий світовий порядок йде під знаком нації, релігійної свободи, національної повнокровності, соціальної справедливості, мирного співробітництва народів...” [308]. Єдина оптимальна ідеологія, яка повинна рухати кожною людиною є націоналізм, життєстверджувальний, а не егоїстичний та агресивний. Саме тому автор наголошує на величезній ролі України в майбутніх міжнародних відносинах. Україна тут виступатиме містком між Європою та Азією і Росією. Проте повинні постати Нова Україна, Нова Європа, Нова Азія і Нова Росія, позбавлені від масонства та сіонізму.

М. ВЕГЕШ (Ужгород)

СВІТ ФІЛОСОФІЇ МИХАЙЛА БЛЕЦКАНА

Сьогодні в центрі нашої уваги будуть три навчально-методичні посібники, автором і співавтором яких є доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Ужгородського національного університету М.І. Блецкан. Перш ніж зупинитися власне на аналізі рецензованих посібників, хотілося б сказати кілька слів про їх автора.

Михайло Іванович Блецкан народився 3 листопада 1939 р. в с. Голятин Міжгірського району Закарпатської області в селянській родині. Після закінчення місцевої семирічної та міжгірської середньої шкіл поступив на українське відділення філологічного факультету Ужгородського державного університету. По його закінченні в 1961 р. Михайло Блецкан працював вчителем української мови та літератури в Новоселицькій восьмирічній школі Міжгірського району. Та вже на початку 60-х років юнака заповонила філософія. В 1962 р. М.Блецкан став аспірантом кафедри філософії Ужгородського університету, а згодом старшим викладачем цієї кафедри. В 1968 р. на Вченій раді Інституту філософії та права захистив кандидатську дисертацію в галузі естетики. У 1972 р. затверджений ВАК України у званні доцента. В 1991 р. на Вченій раді Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка захистив докторську дисертацію на тему “Наукова абстракція як форма пізнання”. У цьому ж році був затверджений ВАК України у званні професора по кафедрі філософії Ужгородського державного університету.

Вся трудова діяльність М.І. Блецкана пов'язана із роботою в Ужгородському державному університеті, де він пройшов шлях від старшого викладача до професора, завідувача кафедри філософії. У 1995 р. обраний членом-кореспондентом Української Академії політичних наук, а в 1997 р. – академіком цієї ж академії. В 2002 р. обраний академіком Академії наук Вищої школи України. У 1981 р. відзначений урядовою відзнакою-медаллю “За трудову доблесть”, а в 1999 р. М.І. Блецкану було присуджено звання “Заслужений працівник народної освіти України”.

Опублікував понад 50 наукових праць. Серед них дві монографії: Гносеологічна природа наукових абстракцій. – Львів: Вища школа, 1980; Діалектика формування наукових абстракцій. – Львів: Вища школа, 1989. Багато уваги приділяє підготовці та публікації матеріалів, зв'язаних із викладацькою роботою. Про це свідчить той факт, що ним самостійно та у співавторстві опубліковано 8 таких матеріалів: Логіка (Матеріали до лекцій) (1996); Історико-філософський вступ (Матеріали до лекцій) (1996) (у співавторстві); Історія української філософії (Матеріали до лекцій) (1995), (у співавторстві); Суспільно-політична та філософська думка в Україні кінця XIX-XX століть (Матеріали до лекцій) (1995); Філософія: онтологія, гносеологія, діалектика. Курс лекцій (1997), (у співавторстві); Західна філософія (Матеріали до лекцій) (1998), (у співавторстві); Історія російської філософії (Матеріали до лекцій) (1999); Соціальна філософія (2004).

Посібники "Логіка", "Діалектика формування наукових абстракцій", "Філософія: онтологія, гносеологія, діалектика" та "Історія російської філософії" на внутрішньоуніверситетському конкурсі підручників та монографій займали перші місця. Усі публікації професора М.І.Блецкана було зустрінuto позитивно, про що свідчать багаточисельні на них позитивні рецензії як в місцевих виданнях ("Закарпатська правда", "Новини Закарпаття", "Срібна земля", "Ріо-Інформ", "Молодь Закарпаття"), так і в республіканських ("Філософська думка", "Філософська та соціологічна думка", в газеті "Радянська освіта" та "Друг читача").

Отже, перейдемо до аналізу навчальних посібників, які належать перу М.І.Блецкана. У книжці "Історико-філософський вступ", співавтором якої є В.М.Логойда, тринадцять розділів, написаних живою літературною мовою, котрі доповнюють один одного. Перший розділ – "Філософія і світогляд" – є узагальнюючим. Наступні акумулювали в собі головні погляди видатних мислителів минулого. Дослідники ґрунтовно і всебічно висвітлили основні положення філософії стародавнього світу, античної філософії, філософії середньовіччя, середньовічного Сходу, Відродження, Нового часу. На сторінках праці подаються погляди Конфуція, представників найстаріших індійських філософських шкіл, давньогрецьких мислителів. Філософія середньовіччя, яка "наслідувала лише ті вчення і положення античної філософії, які могли підтвердити християнське вчення про Бога, світ і людину", представлена іменами Абеяра і Роджера Бекона, Оккама та Ібн-Сіни (Авіценни), Іоанна Скотта і Фоми Аквінського.

У розділі "Філософія нового часу" не тільки розглянуто вчення мислителів кінця XVI – початку XVII ст., але й аналізуються великі наукові відкриття, які не могли не вплинути на розвиток філософських учень. Це, перш за все, відкриття і опис Галілеєм та Ньютоном законів механіки, перші кроки у вивченні електричних і магнітних явищ, винахід мікроскопа, відкриття Гарвеєм кругообігу крові тощо.

Розділ "Філософія марксизму", на наш погляд, є найцікавішим і найактуальнішим. Здавалося б, автори праці вже не могли написати чогось нового з цього приводу. Однак вони зуміли дати об'єктивну оцінку філософських поглядів К.Маркса і Ф.Енгельса, які "на початку своєї діяльності... не стояли на позиціях матеріалістичної філософії і певною мірою поділяли погляди Гегеля". На позиції матеріалізму та діалектики К.Маркс перейшов тільки в 1842 р., працюючи редактором "Рейнської газети". Учені доводять, що найвизначнішим твором К.Маркса є "Капітал". Це, до речі, доводить і сучасний зарубіжний дослідник Б.Гаврилишин, який писав, що "такого аналізу дикого капіталізму, якого дав К.Маркс, не зробив ще ніхто".

М.Блецкан і В.Логойда доводять, що К.Маркс і Ф.Енгельс поширили матеріалістичне розуміння світу щодо пояснення природи на розуміння суспільного життя; вони вперше у філософії органічно поєднали матеріалізм із діалектикою і створили матеріалістичну діалектику; вони вперше ввели у філософію, як і в науку в цілому, категорію практики в її найширшому розумінні, тобто як суспільно-історичну діяльність людей; вони подолали ідеалізм та агностицизм у гносеології, створили діалектичну логіку на матеріальній основі, подолали споглядальність та антропологізм старого матеріалізму.

Виходячи з цього, автори книжки пишуть, що "тенденції заперечити повністю марксизм як наукову концепцію навряд чи заслуговують схвалення. Завдання полягає в тому, щоб звільнити марксизм від тих надмірностей, котрі були внесені до Марксової теорії фанатичними її послідовниками, які кінець кінцем призвели до створення раціональної суті цього вчення, перетворюючи його на власну протилежність". Річ у тім, що "марксизм... було проголошено універсальною теорією, що перекивала собою всі наукові дисципліни, як природничі, так і суспільні. Поняття марксизму роздвоїлось, з'явилися ніби два марксизми: з одного боку, як наукова теорія, що пропонувала розв'язання конкретних соціологічних проблем, і з другого, як релігійне вчення сектантського капіталу, вороже будь-якій науковості, що базувалося на концепції насильства у сфері духовного життя із суворим дотриманням культового ритуалу". Виходячи з цього, критерієм істини вважалася

не наука, а віра, що спирається на авторитет. Звідси – тенденція до цитатництва, пошуків у літературній спадщині класиків марксизму хоча б побіжних висловлювань із приводу того чи іншого сюжету.

Починаючи з перемоги жовтневого перевороту 1917 року, марксизм було визнано в СРСР в ролі єдиної теоретичної основи "найпередовішої у світі науки", обов'язковою для всіх спеціальних наук без винятку. Відступ від нього загрожував серйозними наслідками. У період сталінської диктатури тільки "великий вождь усіх народів" виступав як вищий арбітр і монополіст інтерпретації та тлумачення марксизму. Не сталося великих змін і після смерті Й.Сталіна.

В останньому розділі книжки аналізується розвиток філософії в країнах Західної Європи в середині та другій половині XIX століття. Завершується посібник стислими, але аргументованими висновками. Однак ними автори не обмежуються. Вони накреслили перспективи майбутнього філософії.

Заслугує на увагу книга Михайла Блецкана і Василя Логойди "Філософія: онтологія, гносеологія, діалектика". Автори "Філософії" вбачали своє завдання у тому, "щоб у теперішніх непростих умовах здійснення навчального процесу надати студентам допомогу шляхом забезпечення їх якомога компактнішими та максимально доступними, але не на шкоду теоретичному рівню, матеріалами, підготовленими на основі власного минулого досвіду та переосмислення його з позицій сучасності по викладанню та вивченню філософії у вищій школі". Відзначимо, що з поставленим перед собою завданням автори посібника успішно впоралися. Студенти, дійсно, одержали "Філософію", написану цікаво, науково виважено і доступною літературною мовою.

На відміну від попередніх посібників, які з'явилися в різних містах України, М.Блецкан і В.Логойда зробили зважену спробу пов'язати філософські проблеми з найновішими ідеями та гіпотезами сучасного природознавства, окремими питаннями конкретних соціальних знань та сьогоденної практики, саме в такій постановці проблеми – навчально-наукова сила їхньої "Філософії".

На жаль, ми не маємо змоги детально зупинитися на всіх позитивних сторонах цього посібника, а тому звернемо увагу тільки на деякі аспекти. Одна з переваг цього посібника у тому, що теоретичний матеріал постійно підкріплюється багатьма фактами, практичним досвідом. У питанні "Єдність світу. Дані сучасної науки про єдність світу" автори відзначають той факт, що вибухи на Сонці впливають на процеси, які відбуваються на Землі, що може стати причиною різних катаклізмів. "У відповідності із графіком сонячної активності, – пишуть дослідники, – воно (Сонце) зростає саме тепер напередодні 2000 року. Почалася активізація Сонця у кінці 40-х років, пік її припав на 80-90-ті роки". Неодноразово М.Блецкан і В.Логойда звертаються до історії. Зокрема, вони відзначили, що "попередні аналогічні спалахи на Сонці мали місце у XVI столітті, що співпало з російській історії з так званим годуновським лихоліттям. Отже, "вибухи на Сонці" призводять і до соціальних вибухів.

Автори посібника цікаво описали і дали оцінку положенню Ч.Дарвіна про виникнення людини від високорозвиненої породи людиноподібних мавп. Відомо, що релігія тривалий час повністю відкидала ідеї Дарвіна. Однак мало хто знає, що ще у 1950 р. папа Пій XII у енцикліці "Походження людини" визнав теорію Дарвіна серйозною гіпотезою, що вимагає серйозного дослідження. Нещодавно папа Павло Іоанн II так певною мірою реабілітував еволюційну теорію Дарвіна з метою пошуків компромісу між вірою та сучасною наукою.

Сьогодні, коли український народ розбудовує власну державність, важливе значення має рівень свідомості громадян. На жаль, "сучасній людині відомо, що відбувається в надрах Сонця та глибинах атому, але менш за все вона знає про свій внутрішній духовний світ, свою психіку та свідомість, не завжди може володіти собою та керувати своєю поведінкою"... З таким твердженням необхідно погодитись. У нас, людей, сьогодні багато проблем, які значною мірою пов'язані з перехідним періодом у житті нашої молоді країни.

Однак, відзначають автори, "суспільство не може розв'язати багатьох особистих проблем кожної окремої людини. Воно створює для цього тільки відповідні умови". Безперечно, що "основні проблеми власного життя людині доводиться розв'язувати самій і робить вона це у відповідності з своїм розумінням, або навпаки, нерозумінням чогось. Як успіхи, так і помилки, які людина робить при цьому, великою мірою залежать від рівня знань та свідомості". Загальновідомо, що наука нічого не варта без наукового передбачення. "Людина потребує науково обґрунтованих передбачень", а "передбачення – це знання про майбутнє, про те, чого немає в дійсності, але уже знаходиться у зародковому вигляді як сукупність об'єктивних і суб'єктивних передумов" – твердять учені. На їх думку, можна передбачити безпосереднє майбутнє, осягне майбутнє і віддалене майбутнє. Дай Бог, щоб всі ці три типи передбачення виявилися для України щасливими.

Визначний російський філософ Микола Лосський (1870-1965), висланий у 1922 р. більшовицьким режимом з Росії, завершуючи свою фундаментальну працю "Історія російської філософії", відзначав: "В суспільному житті будь-який ідеологічний рух розвивається в боротьбі зі своєю протилежністю... Діалектичний матеріалізм – це єдина філософія, яка дозволена в СРСР. Якщо ж філософ зробить спробу написати книгу чи статтю в іншому дусі, то його робота не тільки не буде опублікована, але і сам автор опиниться під загрозою ув'язнення в концентраційній табір. Як тільки Росія визволиться від комуністичної диктатури і здобуде свободу думки, то в ній, як і в будь-якій вільній і цивілізованій країні, виникнуть багаточисленні різноманітні філософські школи...". Пророцтво М.Лосського збулося. В сучасній Росії з'явилися фундаментальні дослідження про життя і діяльність видатних російських філософів Володимира Соловйова, Павла Флоренського, Миколи Бердяєва та багатьох інших, творча спадщина яких увійшла до золотого фонду світової філософії. Історія російської філософії стала об'єктом дослідження і вченого з Ужгорода, доктора філософських наук, професора, завідувача кафедри філософії УжДУ Михайла Блецкана. Книжкою "Історія російської філософії (Матеріали до лекцій)" завершується цілий цикл праць, які вийшли з-під пера відомого науковця та його колег у 90-х роках – "Суспільно-політична та філософська думка в Україні кінця XIX - початку XX століть" (1995), "Історико-філософський вступ" (1996), "Зарубіжна філософія XX століття" (1998).

У вступі М.Блецкан зауважує, що "необхідність розробки лекцій з історії розвитку російської філософії диктується й тим, що всеосяжних матеріалів, які охоплювали б її розвиток з часів становлення Російської держави по сьогоднішній день, немає. Окрім того, майже відсутня література з історії російської філософії українською мовою". Хронологічні межі роботи охоплюють період з кінця XIX ст. до наших днів. Роблячи огляд праць перших російських філософів – Йосипа Волоцького, Ніла Сорського, Максима Грека, Івана Пересвєтова, Юрія Крижанича і Андрія Курбського, – автор праці відзначає, що російська суспільно-політична думка, як і власне російська філософія, не виникли на голому місці, що витоки духовності російського, як і українського та білоруського народів, беруть початок ще з часів Київської Русі.

Докладно розглядає науковець етапи у розвитку російської філософії, аналізує погляди Василя Татищева, Феофана Прокоповича, Антіоха Кантемира, Тихона Задонського, Паїсія Величковського, Олександра Радищева і Михайла Ломоносова. Закономірно, що останньому, який одночасно був і природодослідником, і філософом, істориком, лінгвістом, поетом, М.Блецкан присвятив особливу увагу, бо з цим великим іменем, з іменем Ломоносова, починається нове спрямування у російській філософії.

У посібнику зроблено об'єктивний і виважений аналіз головних програмних документів декабристів – "Руської правди" П.Пестеля і "Конституції" М.Муравйова, і підкреслюється думка, що "декабристи зробили великий вплив на всю культуру Росії, особливо на мистецтво і літературу, від Пушкіна до Толстого" (с.35). Слов'янофіли і західники – два напрями у суспільній думці Росії першої половини XIX ст. Аналізуючи погляди Олександра Хом'якова, Івана Кирєєвського, Костянтина та Івана Аксакових, Юрія

Самаріна, вчений відзначив, що "провідні представники слов'янофільства не були творцями закінчених філософських чи суспільно-політичних систем. Вони були, в першу чергу, культурними й громадськими діячами. Слов'янофільство мало спільного із філософськими школами і напрямачи західного типу". Оцінюючи внесок О.Герцена – одного з найяскравіших представників західників – у розвиток російської філософії, автор посібника підмітив, що саме Герцен одним із перших зрозумів "невиправданість революційного насильства без розуміння перспектив соціального розвитку, без перетворення свідомості людей".

Представниками позитивізму і матеріалізму в Росії у другій половині XIX століття були Микола Чернишевський, Дмитро Писарев, Максим Антонович. Хоч автор не переоцінює вплив цих мислителів на суспільну думку тогочасної Росії, проте відзначає, що "ідеї позитивізму і матеріалізму на російському ґрунті знайшли досить багато щирих і послідовних прихильників". З нових позицій у посібнику аналізуються філософські і соціологічні погляди народників, найяскравішими представниками яких були Микола Михайловський, Петро Лавров, Петро Ткачов і Михайло Бакунін.

Книга Михайла Блецкана – це своєрідний енциклопедичний довідник, з якого учень, студент, вчитель і вчений може почерпнути для себе багату фактичний матеріал. Безперечно, найбільш вагомим у рецензованому посібнику є розділ "Російська філософія кінця XIX – початку XX століть". Він і найбільший за обсягом. У ньому дається ґрунтовний аналіз філософської спадщини Володимира Соловйова, Миколи Бердяєва, Павла Флоренського, Миколи Федорова, Євгена Трубецького, Сергія Булгакова, Костянтина Леонтьєва, Льва Карсавіна, Василя Розанова, Семена Франка, Льва Шестова і Густава Шпета. По-різному склалися їхні долі: частина з них змушена була емігрувати за кордон, уникаючи більшовицьких репресій, інші були страчені, як, наприклад, Павло Флоренський. Названі відомі діячі Росії не були свого часу нею визнані, бо їх філософія, як у радянські часи писалося, була ідеалістичною та релігійною.

У наш час відбувається переоцінка цінностей, і спадщина визначних російських філософів має тепер інше трактування. Свій посильний внесок у цю благородну справу зробив і М.Блецкан. Визначні російські філософи на рубежі XIX і XX століть, як він вказує, висловили "немало ідей, що випереджали хід тогочасної дійсності. Вони прагнули відвернути кризу вузькотехнічного розвитку цивілізації, говорили з позицій російського космізму про необхідність нових відносин між природою і людиною. Ці мислителі акцентували на проблемах моралі, цілісності людської свідомості, єдності всього людства" (с.92).

Посібник завершується двома розділами, які написані з нових позицій і переосмислені автором- "Поширення марксизму в Росії" і "Розвиток російської філософії в радянський і пострадянський період". Автор детально зупинився на філософській спадщині Георгія Плеханова і Володимира Ульянова (Леніна). Більшовицьку диктатуру не прийняли близько 200 філософів, які емігрували за кордон. Звичайно, це був відчутний удар по російській філософській науці. Життя, однак, диктувало свої суворі умови, думка повинна була виживати і за тих обставин, які склалися. Михайло Блецкан запропонував власну періодизацію розвитку російської філософської думки після Жовтневої революції. Вона включає в себе три періоди: 1)1917-1930 рр.; 2)1930-1953 рр.; 3) з моменту смерті Й.Сталіна (1953 р.) до 1991 р., коли розпався СРСР.

Після розпаду СРСР розпочався процес переоцінки цінностей, перегляд і відмова від догм радянського марксизму. Стали виходити праці з історії російської філософії, було відновлено увагу до вивчення релігійно-філософської думки. У пострадянський період формується ряд суспільних наук, які раніше не мали статусу самостійних. Такими є, зокрема, політологія, соціальна філософія, соціологія.